

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 16/2022, ss. 103-117
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2022.16(7)
www.sej.mazowiecka.edu.pl

Justyna Sala-Suszyńska

Adiunkt, Katedra Dydaktyki, Instytut Pedagogiki,
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej
ORCID: 0000-0002-34083-424

Marta Miechowicz

nauczycielka edukacji przedszkolnej
Przedszkole nr 45 w Lublinie

ASERTYWNOŚĆ NAUCZYCIELEK EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ Z WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

ASSERTIVENESS OF PRESCHOOL EDUCATION TEACHERS
FROM THE LUBELSKIE VOIVODESHIP

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest zagadnieniu asertywności nauczycielek edukacji przedszkolnej z województwa lubelskiego. W części teoretycznej wyjaśnia pojęcie asertywności w ujęciu wybranych autorów, charakteryzuje typologię asertywności oraz podkreśla istotność tej cechy w zawodzie nauczyciela. Badania prowadziły do poszukiwania odpowiedzi na postawione pytanie badawcze: Jaki

Abstract

The article is devoted to the issue of assertiveness of preschool education teachers from the Lubelskie Voivodeship. In the theoretical part, it explains the concept of assertiveness in terms of selected authors, characterizes the typology of assertiveness and emphasizes the importance of this feature in the teaching profession. The research led to answer to the research question:

jest poziom asertywności nauczycielek edukacji przedszkolnej w stosunku do wychowanków oraz ich rodziców? W badaniach posłużono się ankietą własnej konstrukcji opartej na technice skali typu Likerta. Na podstawie analizy wyników badań stwierdza się, iż badane nauczycielki edukacji przedszkolnej cechują się wysokim poziomem asertywności w stosunku do wychowanków, natomiast niższym w stosunku do rodziców swoich wychowanków.

SŁOWA KLUCZOWE

asertywność, nauczyciel, edukacja przedszkolna, wychowanek, rodzic

What is the level of assertiveness of preschool education teachers in relation to pupils and parents? The research used a proprietary survey based on the Likert scale technique. On the basis of the analysis of the research results, it is concluded that the pre-school education teachers are characterized by a high level of assertiveness in relation to the pupils, but lower in relation to the parents of their pupils.

KEYWORDS

assertiveness, teacher, preschool education, pupil, parent

1. Wprowadzenie

Asertywność odgrywa istotną rolę w zawodach wymagających kontaktów interpersonalnych, głównie w sytuacji bezpośredniego obcowania z ludźmi. Wynika to z konieczności stanowienia i obrony własnych praw oraz samodzielnego dbania o siebie i swoje środowisko pracy. Szczególnie ważna jest ta cecha w zawodzie nauczyciela, bo wiara we własne możliwości i bycie dojrzałą osobowością umożliwiają dydaktykowi kreowanie właściwych relacji z wychowankami oraz jego rodzicami. Z uwagi na coraz częstsze trudności w postawie bycia asertywnym w stosunku do uczniów, rodziców, wynikające ze specyfiki zawodu nauczyciela, jego wymagań, obciążeń i społecznej roli, a także ze względu na zmieniające się warunki pracy nauczycieli niezwykle istotne wydaje się prowadzenie rzetelnych badań nad asertywnością tej grupy zawodowej, co potwierdzają inni autorzy (Zubrzycka-Maciąg, Kirenko 2021).

2. Rozumienie pojęcia asertywności

Asertywność jako termin pojawił się w Polsce w drugiej połowie XX wieku, czyli o 10 lat później niż w Stanach Zjednoczonych, czy w Europie Zachodniej. Przyczyną sprzyjającą popularyzacji asertywności stały się przede wszystkim przemiany, jakie ukazały się w sferze ekonomicznej, politycznej oraz społecznej (Wojtasik 2001). Asertywność to pojęcie, pochodzące z języka angielskiego. Jako przymiotnik *assertive*, oznacza wyrażenie lub tendencję do wyrażania własnych wymagań oraz zdecydowanych sądów, a także wiarę i przeświadczenie we własne zdolności. Czasownik *assert* posiada dwa znaczenia. Jedno z nich, to upominanie się o swoje prawa, drugie zaś to zaświadczenie o prawdzie, niewinności czy posiadanych kompetencjach. Znaczenia tych słów

określane są w psychologii, jako „asertywność”. W związku z trudnością dokładnego przetłumaczenia, używa się angielskiego określenia w wersji oryginalnej (Zubrzycka - Maciąg 2011).

Według H. Sęk (1988) asertywność jest to „zespół umiejętności o charakterze kompetencji osobistych wyznaczających zachowania w sytuacjach interpersonalnych, których celem jest realizacja cenionych wartości osobistych i pozasobistych, a także rozwój i obrona pozytywnego obrazu własnej osoby i akceptacji”. Jak dodaje autorka, w skład tych zachowań wchodzi:

- prośenie innych osób o przysługę i pomoc;
- nieakceptowanie niestosownych żądań;
- swobodne wyrażanie uczuć pozytywnych i negatywnych;
- przeciwstawianie się zachowaniom agresywnym;
- walka o swoje prawa;
- wyrażanie własnego zdania podczas oceny innych ludzi i własnej osoby;
- podtrzymywanie i ograniczanie komunikacji z innymi osobami (Sęk 1988).

Według R. Poprawy (2001) *asertywność* to „specyficzny sposób działania jednostki polegający na stanowczym, mocnym, pewnym siebie wyrażaniu własnych opinii lub praw i ujawnianiu na zewnątrz głębokiej wiary we własne umiejętności”.

Należy wspomnieć, iż wielu badaczy przedstawiło opinię, jakoby *asertywność* miała związek z samopoczuciem, wpływała na zdrowie oraz odczucie szczęścia i spełnienia. Dzięki asertywności człowiek jest zdolny do obrony swoich racji i poglądów, jak również do zwiększenia poczucia swojej wartości oraz pewności siebie. Co więcej, można zminimalizować stres, związany z kontaktami z innymi ludźmi, jak również nauczyć się panować nad własnym zachowaniem. Dodatkowo, możliwe będzie przedstawienie własnej opinii w jasny sposób, a także bycie szczerym w stosunku do innych ludzi. Kolejną ważną zaletą asertywności jest to, że człowiek będzie odpowiedzialny za swoje czyny i możliwa będzie konfrontacja w wielu sytuacjach problemowych (Karbowski 2011).

Postawa asertywna to „umiejętność, dzięki której ludzie otwarcie wyrażają swoje myśli, preferencje, uczucia, przekonania, poglądy oraz wartości, bez odczuwania wewnętrznego dyskomfortu, ale jednocześnie nie lekceważąc swoich rozmówców. W sytuacjach konfliktowych umiejętności asertywne pozwalają osiągnąć kompromis bez poświęcania własnej godności i rezygnacji z wcześniejszych przekonań” (Benedikt 2011).

Zdaniem M. Król- Fijewskiej (1992), określenie *asertywność* zawiera w sobie pewne koncepcje, które mówią o tym, że każda osoba ma pewne podstawowe prawa. Jeżeli zdarzy się tak, że w kontaktach z innymi ludźmi, osoba nie podejmie inicjatywy na samodzielne egzekwowanie swoich praw, to inni z konieczności zrobią to za nią, tym samym powodując wyznaczenie jej roli. W konsekwencji spowoduje to, że osoba nie pozostanie sobą. Asertywność umożliwia bronienia siebie i swoich praw.

Mówiąc o asertywności warto zaznaczyć, że jest to podstawowa relacja międzyludzka, która odnosi się do własnych potrzeb, ale też potrzeb innych osób. Wskazuje ona na szacunek wobec innych, zapewniając o tym, że inni też nas tym szacunkiem darzą (Wojnarowska 1995).

Ważną rolę w okazywaniu asertywności odgrywa wiedza na temat odpowiedniego zachowania w zależności od sytuacji w jakiej się znaleźliśmy oraz od tego jaki charakter ma nasza interakcja z rozmówcą lub rozmówcami. Asertywność może przejawiać się w różny sposób, dlatego można przedstawić kilka jej rodzajów (Zubrzycka – Maciąg 2011).

3. Rozpatrywanie rodzajów asertywności

Ważną rolę odgrywa umiejętne zachowanie się w zależności od sytuacji, dlatego też

E. D. Gambrill (1988) wyróżnił dwa podziały asertywności, biorąc pod uwagę czy zachowanie jest pozytywne czy też negatywne. Natomiast drugi podział dotyczył tego, czy zachowanie inicjowane jest przez osobę, czy jest jedynie odpowiedzią na zachowanie innych. W związku z tym wyodrębnił cztery podstawowe rodzaje asertywności, w których każdy zawiera kilka kategorii, czyli:

1. Negatywna asertywność jest odpowiedzią na czyjąś propozycję, składa się na nią:
 - odmowa wobec żądań czy propozycji;
 - asertywna reakcja na krytykę.
2. Negatywna asercja połączona z podejmowaniem inicjatywy w celu zakończenia niewłaściwego zachowania. Składają się na to następujące rodzaje zachowań:
 - żądanie zmiany obraźliwego zachowania lub nieodpowiedniego traktowania;
 - obrona przed przerywaniem wypowiedzi bądź czynności;
 - przeproszenie, kiedy się zawiniło;
 - przyznanie się do niewiedzy;
 - kończenie niepożądanych interakcji.
3. Pozytywna asertywność, w sytuacji, gdy inicjatywa należy do innej osoby.
 - akceptowanie komplementów od innych osób;
 - asertywna reakcja na inicjatywę drugiej osoby;
 - przyjęcie zaproszenia lub odpowiedź na propozycję spotkania.
4. Wychodzenie naprzeciw, czyli przejmowanie inicjatywy. Ten rodzaj asertywności obejmuje też kilka kategorii:
 - rozpoczynanie dialogu;
 - podtrzymywanie dialogu;
 - aranżowanie przyszłych kontaktów oraz kończenie rozmów;
 - prośba o przysługę;
 - mówienie komplementów innym osobom;
 - okazywania uczuć.

Inny podział wprowadziła H. Sęk (1988), która twierdzi, że asertywność można podzielić na trzy grupy, są nimi: ekspresja, zdolności interpersonalne i zdolności zadaniowe. Każda z nich ma na celu wyrażenie siebie. Ekspresyjna pozwala na wyrażenie

nie uczuć za pomocą werbalnych i niewerbalnych sygnałów wysyłanych do otoczenia. Zdolności interpersonalne mają związek z umiejętnościami komunikacyjnymi, czyli inaczej chęcią kontaktu i wsparcia ze strony innej osoby. Umiejętności zadaniowe pozwalają nam walczyć o swoje racje, zdobywać niezbędne środki na zaplanowane przedsięwzięcia, oraz wspierać innych i bronić ich racji. Zdaniem autorki asertywność można wyrazić również, przez kontrolowane pokazanie swoich uczuć negatywnych i pozytywnych; mówienie głośno o swoich poglądach w miejscach publicznych; nie godzenie się na agresywne zachowanie i nieodpowiednie traktowanie innych; odmawianie żądaniom niemożliwym do spełnienia; proszenie o pomoc i przysługę innych ludzi; podtrzymywanie lub ograniczanie kontaktów z innymi osobami.

4. Asertywność w zawodzie nauczyciela

Właściwe funkcjonowanie w kontaktach z innymi jest niezbędną zaletą, szczególnie w przypadku tych osób, których praca polega na stałym obcowaniu z ludźmi. Nauczyciele należą do grupy zawodów, w których odpowiednie kontakty z innymi są wręcz konieczne, a umiejętności i kompetencje społeczne są wyznacznikiem efektywności funkcjonowania jednostki w realnych sytuacjach życiowych. Dzisiejsza szkoła domaga się od nauczyciela odpowiedniego wykształcenia pedagogicznego, popartego nie tylko wiedzą, jak uczyć i czego uczyć, ale również umiejętności interpersonalnych, dających możliwość efektywnego nauczania oraz wychowywania dzieci i młodzieży (Jarmużek 2014).

Wśród tych umiejętności należy wymienić *asertywność*, która jest niezbędnym elementem występującym w miejscu pracy, pozwala ona jednostce dbać o własne interesy, jak również bronić własnych praw. Pracownik może budować właściwe relacje ze współpracownikami, przełożonymi oraz innymi podmiotami w miejscu pracy (uczniowie, rodzice), jeżeli będzie w stanie asertywnie walczyć o swoje prawa.

Asertywność jest cechą, która może mieć wpływ w kierowaniu naszą drogą zawodową, co w przyszłości może przyczynić się do osiągnięcia sukcesów w pracy zawodowej. Zdaniem autorów „przejawianie asertywności wzmacnia zdolność kierowania sobą i autonomię, zwiększa zaradność i samodzielność oraz poczucie własnej skuteczności, co z kolei ściśle wiąże się ze wzrostem samooceny i poczuciem własnej wartości. *Asertywność* umacnia poczucie podmiotowości i sprawczości oraz korzystnie wpływa na formowanie się koncepcji siebie. Bycie asertywnym może, zatem ułatwiać pracownikowi spełnianie określonych funkcji i zadań zawodowych oraz konstruktywnie wpływać na charakter relacji społecznych w miejscu pracy” (Poprawa, Braun – Gałkowska, za: Zubrzycka – Maciąg 2013).

Warto wspomnieć, że asertywny nauczyciel jest życzliwy i przyjazny w stosunku do siebie jak również innych osób. Widzi wiele możliwości oraz jest w stanie pogodzić się z własnymi ograniczeniami. Stara się konstruktywnie kierować swoimi uczuciami. Jest pewny siebie oraz swoich decyzji. Wskazuje uczniom odpowiedni kierunek prze-

mian, aby te przyniosły owoce. Nauczyciel asertywny również widzi rozwój ucznia i potrafi go wspierać w dążeniu do celu (Strycharz 2014).

Asertywny nauczyciel pokazuje cele, do których powinien dążyć każdy uczeń już na początku swojej ścieżki edukacyjnej. Między wychowawcą a wychowankami, jak i również pomiędzy wychowankami powinny mieć miejsce konstruktywne relacje, ich podstawą powinno być asertywne zachowanie. Aby asertywne postawy kształtować u wychowanków konieczne jest zapewnienie im:

- wzorca asertywnego postępowania - osoby asertywnej, która jest przez nich akceptowana, poważana i którą zechcą naśladować;
- wsparcia i miłości - zbudowania w nich poczucia własnej wartości;
- rozsądnej krytyki - unikania fałszywego spojrzenia na siebie i swoje potrzeby;
- poczucia wartości - możliwości oceny praw swoich i innych ludzi;
- poczucie bezpieczeństwa –możliwości popełniania błędów i podejmowania ryzyka (Zubrzycka – Maciąg 2002).

Zastosowanie wiedzy z zakresu zależności interpersonalnych, asertywności oraz negocjacji, jak również stosowanie ćwiczeń z tego zakresu, może pomóc uczniowi w pozbyciu się trudności jakie przeżywa w kontaktach z innymi osobami. Można powiedzieć, że w tym wypadku liderem edukacyjnym zostaje nauczyciel, który ma zdolność interpretacji potrzeb całego środowiska szkolnego, umiejętność przewidywania zmian rozwojowych i zdolność do realizacji właściwych kierunków działań własnych i grupy uczniów, w celu zaspokojenia ich potrzeb edukacyjnych, jak i rozwojowych (Skonieczka 2006).

Podstawowym czynnikiem skutecznego rozwijania asertywności u dzieci jest wystąpienie asertywnej postawy u nauczyciela, wychowawcy. Asertywny nauczyciel, który nie wstydy się przyznać do swoich ułomności i nie boi się przyznać do tego, że czasem popełnia błędy, a przy tym jest uczciwym człowiekiem, ma dużą szansę stać się dla wychowanków osobą godną naśladowania, z którą będą się utożsamiać (Łobocki 1985).

5. Metody

W realizacji badań własnych posłużono się kwestionariuszem ankiety, składającym się z pytań zamkniętych. Do zbadania asertywności nauczycieli przedszkolnych wykorzystano ankietę własnej konstrukcji opartej na technice skali typu Likerta.

Ankieta opracowana na podstawie skali typu Likerta przeznaczona jest do pomiaru zachowań asertywnych u nauczyciela/wychowawcy w różnych sytuacjach zawodowych. Narzędzie podzielone jest na 2 kategorie, dotyczące umiejętności asertywnego zachowania się podczas:

- a) kontaktu z wychowankami.
- b) kontaktu z rodzicami wychowanków.

Zadaniem osoby badanej było ocenianie, na pięciopunktowej skali, w jakim stopniu każde twierdzenie jest prawdziwe w odniesieniu do niej samej. Zakreślała ona kółkiem wybraną cyfrę od 1 do 5, gdzie odpowiedź 1- oznacza w pełni nieprawdziwe, 2- raczej nieprawdziwe, 3- częściowo nieprawdziwe, częściowo prawdziwe, 4- raczej prawdziwe, 5- w pełni prawdziwe. Zaznaczone cyfry odpowiadają liczbie uzyskanych punktów w każdym twierdzeniu na skali.

Badania przeprowadzone zostały w grupie 30 nauczycielek wychowania przedszkolnego pracujących w przedszkolach znajdujących się w województwie lubelskim. W związku z dominacją statystyczną kobiet w zawodzie nauczyciela, szczególnie na poziomie edukacji przedszkolnej spowodowało, że badaniem dotyczącym asertywności zostały objęte tylko kobiety.

Analizując wiek respondentek, siedem z nich mieściło się w przedziale wiekowym 26-36 lat, dziewięć 37-47 lat, natomiast najwięcej, bo aż 14 odpowiadało przedziałowi wiekowemu 48-60 lat. Przedstawione dane wskazują, że najmniej liczną grupę stanowią nauczycielki najmłodsze, co może się wiązać z mniejszą popularnością tego zawodu w obecnych czasach. Opisując docelową grupę badawczą należy również zwrócić uwagę na miejsce wykonywanej pracy przez nauczycieli przedszkolnych, dlatego też w badaniach własnych wzięto pod uwagę dwa rodzaje placówek oświatowych, a mianowicie przedszkola publiczne oraz niepubliczne.

6. Analiza wyników przeprowadzonych badań

Problem asertywności będzie rozpatrywany w odniesieniu do dwóch kategorii:

1. asertywne zachowanie nauczyciela przedszkolnego w stosunku do wychowanka,
2. asertywne zachowanie nauczyciela przedszkolnego w stosunku do rodzica dziecka.

W kwestii prezentowanych badań im wyższa suma punktów, a tym samym im wyższy procent, tym wyższy poziom asertywności u nauczyciela.

Tabela 1. Poziom asertywności nauczycielek przedszkoli publicznych w stosunku do wychowanków

PRZEDSZKOLE PUBLICZNE								
KATEGORIA ODPOWIEDZI	wiek (26-36)		wiek (37-47)		wiek (48-60)		Ogółem	
	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%
PRAWDZIWE (5)	6	3,95	18	11,84	64	42,09	88	57,88
RACZEJ PRAWDZIWE (4)	4	2,64	21	13,81	39	25,67	64	42,12
CZĘŚCIOWO NIEPRAWDZIWE, CZĘŚCIOWO PRAWDZIWE (3)	0	0	0	0	0	0	0	0
RACZEJ NIEPRAWDZIWE (2)	0	0	0	0	0	0	0	0
NIEPRAWDZIWE (1)	0	0	0	0	0	0	0	0
OGÓŁEM	10	6,59	39	25,65	103	67,76	152	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Pierwszym rozpatrywanym problemem będzie poziom asertywności nauczycielek wychowania przedszkolnego, pracujących w placówkach publicznych w stosunku do wychowanków.

Interpretując dane w tabeli 1. można stwierdzić, iż badani nauczyciele przedszkolni pracujący w placówkach publicznych przejawiają wobec swoich wychowanków wysoki poziom asertywności. Biorąc pod uwagę odpowiedzi nauczycieli objętych badaniem można zauważyć, że 88 z nich to odpowiedzi, które wskazują, że asertywne zachowania wobec uczniów są prawdziwe, co stanowi 58% wszystkich udzielonych odpowiedzi. Odpowiedzi „raczej prawdziwe” było niewiele mniej, bo aż 64, czyli 42 %. Wśród udzielonych odpowiedzi nie pojawiły się: „częściowo nieprawdziwe”, „raczej nieprawdziwe” oraz „nieprawdziwe”.

Kolejną grupą objętą badaniami były nauczycielki przedszkoli niepublicznych. Wyniki przeprowadzonej ankiety przedstawiono w tabeli 2. Dotyczą one odpowiedzi udzielanych przez pedagogów na stwierdzenia zawierające ich stosunek do postaw wobec wychowanków.

Tabela 2. Poziom asertywności nauczycielek przedszkoli niepublicznych w stosunku do wychowanków

PRZEDSZKOLE NIEPUBLICZNE								
KATEGORIA ODPOWIEDZI	wiek (26-36)		wiek (37-47)		wiek (48-60)		Ogółem	
	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%
PRAWDZIWE (5)	26	29,55	18	20,45	4	4,55	48	54,55
RACZEJ PRAWDZIWE (4)	21	23,87	13	14,77	4	4,55	38	43,19
CZĘŚCIOWO NIEPRAWDZIWE, CZĘŚCIOWO PRAWDZIWE (3)	1	1,13	1	1,13	0	0	2	2,26
RACZEJ NIEPRAWDZIWE (2)	0	0	0	0	0	0	0	0
NIEPRAWDZIWE (1)	0	0	0	0	0	0	0	0
OGÓŁEM	48	54,55	32	36,35	8	9,10	88	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejną grupę badanych pedagogów stanowili nauczyciele placówek niepublicznych i w tym wypadku wyniki badań są zbliżone do wyników badań przeprowadzonych wśród nauczycieli przedszkoli publicznych. Analiza wyników badań wskazuje, że żaden nauczyciel nie udzielił odpowiedzi „raczej nieprawdziwe” i „nieprawdziwe”, natomiast odpowiedzi „częściowo prawdziwe, częściowo nieprawdziwe” było dwie, co stanowi 2,26% wszystkich udzielonych odpowiedzi na pytania twierdzące sprawdzające stopień asertywności nauczycieli w stosunku do wychowanków. Okazuje się, że z grupy 11 przebadanych nauczycieli otrzymano 48 odpowiedzi, że nauczyciele zgadzają się z twierdzeniem z ankiety, co stanowi 54,55%, natomiast 38 odpowiedzi, czyli tylko o 10 mniej, że twierdzenia są raczej prawdziwe i jest to 43,19%. Reasumując należy stwierdzić, że zarówno nauczyciele przedszkoli publicznych, jak i niepublicznych wykazują się postawą przejawiającą dość wysoki poziom asertywności w stosunku do swoich wychowanków. Mówiąc o zachowaniu i asertywnych postawach nauczyciela w stosunku do dzieci, nie sposób nie wspomnieć o poziomie tych zachowań w stosunku do ich rodziców. Jako pierwsze analizie zostaną poddane zachowania nauczycielek przedszkoli publicznych.

Tabela 3. Poziom asertywności nauczycielek przedszkoli publicznych w stosunku do rodziców

PRZEDSZKOLE PUBLICZNE								
KATEGORIA ODPOWIEDZI	wiek (26-36)		wiek (37-47)		wiek (48-60)		Ogółem	
	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%
PRAWDZIWE (5)	1	0,66	1	0,66	20	13,16	22	14,48
RACZEJ PRAWDZIWE (4)	4	2,64	9	5,92	39	25,66	52	34,22
CZĘŚCIOWO NIEPRAWDZIWE, CZĘŚCIOWO PRAWDZIWE (3)	1	0,66	21	13,81	22	14,47	44	28,94
RACZEJ NIEPRAWDZIWE (2)	2	1,31	9	5,92	18	11,84	29	19,07
NIEPRAWDZIWE (1)	0	0	0	0	5	3,29	5	3,29
OGÓŁEM	8	5,27	40	26,31	104	68,42	152	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejny etap dotyczy analizy badań przeprowadzonych w aspekcie asertywności nauczycielek przedszkoli publicznych w stosunku do rodziców swoich wychowanków. Tylko pięć z nich wskazuje, że twierdzenie jest nieprawdziwe, co stanowi 3,29 %. Zbliżone wartości posiadają dwie odpowiedzi, że twierdzenie jest prawdziwe i jest to 22 odpowiedzi i raczej nieprawdziwe 29 odpowiedzi, co się wiąże odpowiednio z 14,48 % oraz 19,07%. Dalsza analiza badań prowadzi do stwierdzenia, że najczęściej odpowiedzi, to odpowiedź „raczej prawdziwe”, stanowi to 34,22 % udzielonych odpowiedzi, czyli aż 52 takich twierdzeń. Pozostała część to 44 odpowiedzi „częściowo nieprawdziwe, częściowo prawdziwe”, któremu odpowiada 28,94%. Można powiedzieć, że większość pedagogów ma postawę asertywną wobec rodziców, choć jest to na niższym poziomie niż asertywność w stosunku do dzieci uczęszczających do przedszkola.

Tabela 4. Poziom asertywności nauczycielek przedszkoli niepublicznych w stosunku do rodziców

PRZEDSZKOLE NIEPUBLICZNE								
KATEGORIA ODPOWIEDZI	wiek (26-36)		wiek (37-47)		wiek (48-60)		Ogółem	
	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%	ilość odpowiedzi	%
PRAWDZIWE (5)	4	4,55	2	2,26	1	1,14	7	7,95
RACZEJ PRAWDZIWE (4)	11	12,5	4	4,55	0	0	15	17,05
CZĘŚCIOWO NIEPRAWDZIWE, CZĘŚCIOWO PRAWDZIWE (3)	12	13,64	12	13,64	1	1,14	25	28,42
RACZEJ NIEPRAWDZIWE (2)	14	15,90	10	11,36	3	3,41	27	30,67
NIEPRAWDZIWE (1)	7	7,95	4	4,55	3	3,41	14	15,91
OGÓŁEM	48	54,54	32	36,36	8	9,1	88	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Nieco inne wyniki uzyskano podczas badań przeprowadzonych w grupie nauczycielek placówek niepublicznych. W tej grupie pedagogów tylko 7 odpowiedzi wskazywało, że stwierdzenia zawarte w ankiecie są prawdziwe i odpowiada to 7,95%. Odpowiedzi „raczej prawdziwe” udzielono 15, czyli 17,05%, a odpowiedzi niemalże skrajnej, bo „nieprawdziwe” udzielono 14 razy, co stanowi 15,91%. Na 88 odpowiedzi udzielonych przez respondentów 25 z nich to odpowiedź „częściowo nieprawdziwe, częściowo prawdziwe”, czyli 28,42%, a odpowiedź „raczej nieprawdziwe” to 27 i jest to najwyższa ilość odpowiedzi, co stanowi aż 30,67 %. Analizując dane można zauważyć, że nauczycielki przedszkoli niepublicznych, nie są tak asertywne w swoich zachowaniach w stosunku do rodziców wychowanków, jak miało to miejsce w przedszkolach publicznych.

7. Dyskusja wyników

Analiza wyników przeprowadzonych badań dotyczących nauczycieli placówek publicznych i niepublicznych przedstawiła następujące wyniki. Respondentki wykazują się wysokim stopniem asertywności wobec swoich wychowanków. Taka asertywna postawa wobec dzieci może być spowodowana doświadczeniem w pracy z licznymi grupa-

mi przedszkolnymi, w których nauczyciel musi wprowadzić pewnego rodzaju dyscyplinę, ponieważ jej brak może się wiązać z niemożliwością zapanowania nad grupą. Istotne jest, aby wychowanek słuchał pedagoga, szanował go, ale nie odczuwał przed nim lęku. Najważniejszą kwestią jest, aby dziecko przy swoim nauczycielu czuło się bezpiecznie, co również związane jest z wprowadzaniem zasad.

Analizując kolejne dane stwierdza się, że badane nauczycieli edukacji przedszkolnej cechują się mniejszym stopniem asertywności w stosunku do rodziców niż do swoich wychowanków. Oprócz tego zauważa się, iż respondentki z przedszkoli publicznych wykazują się wyższym poziomem asertywności w stosunku do rodziców swoich wychowanków niż badane nauczycielki z przedszkoli niepublicznych. Przypuszcza się, iż może być to spowodowane posiadaniem większego doświadczenia w pracy, indywidualnymi cechami osobowości nauczycielek, zasadami obowiązującymi w danej placówce. Ciekawą kwestią jest różnica, która została uwypuklona między nauczycielkami pracującymi w placówkach przedszkolnych i prywatnych w stosunku do rodziców wychowanków. Z badań nad asertywnością u innych badaczy wynika, że tendencja do przejawiania zachowań asertywnych wzrasta wraz z poziomem samooceny i samoakceptacji, poczucia kompetencji, dążeniem do współpracy i tendencjami przywódczymi. Zmniejsza się natomiast wraz ze wzrostem uległości, submisji oraz działań wrogich i antyspołecznych (Benedikt, 2011). Wszystko to wskazuje na konieczność przeprowadzenia takich badań na większą skalę.

Co więcej, warto poszerzyć tę problematykę, ponieważ liczni autorzy w tym A. Knap- Stefaniuk i E. Ambrozova (2017) wskazują, że asertywne zachowania nauczyciela oraz promowanie i akceptowanie asertywności wśród uczniów jest podstawą do budowania pozytywnego klimatu we wzajemnych relacjach, co sprzyja z pewnością rozwojowi możliwości i potencjału tak uczniów, jak i nauczyciela. Asertywność uzdrawia relacje między nauczycielem i jego uczniami, umożliwia kształtowanie takich relacji i więzi, dzięki którym obie strony skutecznie i z sukcesem mogą realizować cele, zarówno wspólne i indywidualne.

Ponadto, badania dowodzą, że asertywność korelując pozytywnie z poczuciem osobistej kontroli, może skutecznie chronić przed wypaleniem zawodowym. Osłabia ona związane z pracą wyczerpanie emocjonalne oraz wzmacnia gotowość do angażowania się w sprawy zawodowe (Poprawa, 2001). Przejawianie asertywności przez nauczyciela wzmacnia zatem jego zdolność kierowania sobą, zwiększa autonomię, zaradność i samodzielność oraz rozwija poczucie własnej skuteczności (Zubrzycka-Maciąg, Kirenko 2021).

Badania potwierdzają, że przejawianie asertywności przez nauczyciela umożliwia spełnienie warunków wymaganych do zbudowania konstruktywnych interakcji z uczniami, tj. otwartości, bezpośredniości i uczciwości we wzajemnych kontaktach, poszanowania odrębności, pozwalającego na rozwój twórczych zamierzeń i indywidualności, oraz wzajemnego uwzględniania potrzeb, tak by nic nie działo się kosztem któregoś ze stron (Gordon, 1995).

Podsumowanie

O nauczycielach krąży przekonanie, że jako osoby empatyczne, spolegliwe, wyrozumiałe, tolerancyjne i kochające dzieci, nie mogą być w stosunku do nich asertywne, ponieważ będzie to niezgodne z cechami charakteru, jakie powinny wyróżniać dobrego pedagoga. I nic bardziej mylnego, ponieważ nauczyciel, który jest postrzegany jako asertywny i któremu dzieci ufają, szanują go, staje się dla nich wzorem do naśladowania. To pedagodzy, którzy przykładem swojego życia zachwycają i pociągają za sobą swoich wychowanków. To osoby do których podopieczni odnoszą się z szacunkiem i chcą być tacy jak on.

Dziecko musi mieć pewność, że ma kogoś w świecie dorosłych, na kogo może zawsze liczyć, że pani w przedszkolu to nie policjant, który czeka na jego przewinienie, tylko, że jest to osoba, której zależy na jego rozwoju i wzroście. Dziecko musi wiedzieć, że odmowa nie wiąże się z jego odrzuceniem, tylko odnosi się ona do tej konkretnej sytuacji. Nauczyciel może to osiągnąć poprzez pokazanie zainteresowania daną sprawą i wskazanie innych możliwości jej rozwiązania, potwierdzenie chęci pomocy. Pedagog powinien to zrobić delikatnie w taki sposób, żeby nie naruszyć poczucia godności kształtującego się młodego człowieka. Wyniki badań pokazały asertywnego nauczyciela, któremu zależy na swoich wychowankach, ponieważ dziecko, któremu się pozwala na wszystko, nie zna zasad, nie wie jak funkcjonować w społeczeństwie, jest zagubione, a co za tym idzie jest nieszczęśliwe.

Kolejny poruszony problem dotyczył relacji nauczyciela z rodzicem. W tej kwestii poziom asertywności jest trudny do określenia i zależy od wielu czynników. Jedno jest pewne, relacje pedagoga z rodzicami powinny być dobre a przynajmniej poprawne. Asertywna postawa w żadnym wypadku nie powinna urazić rodzica, ani sprawić, że zaczęłyby mieć wątpliwości, co do powierzenia swojego dziecka pod opiekę nieodpowiedniej osoby. Nauczyciel nie powinien być też zbyt uległy i niepewny swoich racji, bo to skutkowałoby okazywaniem braku szacunku ze strony rodzica. Wbrew pozorom asertywność to cecha bardzo wartościowa i właściwie niezbędna w życiu zawodowym każdego człowieka szczególnie w obecnym świecie. By nauczyć się asertywności trzeba przede wszystkim uwierzyć w siebie, pozbyć się kompleksów i zdać sobie sprawę z własnej wartości. Świadomość własnych praw oraz akceptowanie własnych ograniczeń powodują, że asertywny nauczyciel jest życzliwie nastawiony do świata, lubi siebie i nie musi walczyć o własną godność.

W tym miejscu warto zacytować słowa Roberta Browninga „najlepiej jest być sobą – prostym, prawdziwym i dostojnym”, ponieważ najgorszą konsekwencją braku asertywności jest rezygnowanie z samego siebie. Praca w przedszkolu wymaga często od nauczyciela zachowań asertywnych, ponieważ jest to miejsce niezliczonych sytuacji wychowawczych, niemniej to właśnie te trudne są najczęściej przyczyną obaw, rozterek, a niekiedy mogą prowadzić nawet do poczucia wątpliwości w swoje umiejętności i kompetencje pedagogiczne. Postawa asertywna zwiększa wiarę w siebie, powoduje, że człowiek szanuje siebie i innych, a przede wszystkim wpływa na samopoczucie. Osoby

nieasertywne gorzej odnajdują się w okolicznościach kiedy napotykają na trudności. Prowadzi to do złości, gniewu, agresji, mogą pojawić się stany depresyjne, które często kończą się ucieczką w uzależnienia. W momencie kiedy nauczyciel jest bezradny, odczuwa zmęczenie pracą, nie potrafi poradzić sobie w sytuacji, która jest trudna, pojawia się u niego frustracja oraz niemoc, co wywołuje pierwsze symptomy wypalenia zawodowego. W kontekście powyższego można uznać, że rozwijanie asertywności może być buforem chroniącym nauczycieli przed stosowaniem nieefektywnych strategii zaradczych, a w konsekwencji przed doświadczaniem długotrwałego stresu i wypalenia zawodowego (Zubrzycka-Maciąg, 2013a).

Literatura

- Benedikt A. 2011. *Asertywność jako proces skutecznej komunikacji*. Wrocław: Astrum.
- Gordon T. 1995. *Wychowanie bez porażek w szkole*. Warszawa: PAX.
- Jarmużek J. 2014. *Kompetencje społeczne nauczyciela a skuteczność pracy w szkole*. „Studia Edukacyjne” nr 30, s.213-227.
- Knap-Stefaniuk A., Ambrozová E. 2017. *Komunikacja i asertywność jako ważne kompetencje współczesnego nauczyciela*. „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” nr. 1, s. 82-98
- Karbowski M. 2011. *Własne zdanie nie tylko w pracy. Asertywność w praktycznych przykładach i gotowych rozwiązaniach*. Gliwice: Złote myśli.
- Król- Fijewska M. 1992. *Trening asertywności*. Warszawa: IPZiP PTP.
- Łobocki M. 1985. *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Oleś M. 1998. *Asertywność u dzieci*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Poprawa R. 2001. *Asertywność wobec aktywności zawodowej człowieka*. Wrocław: Technologii i Eksploatacji.
- Sęk H. 1988. *Rola asertywności w kształtowaniu zdrowia psychicznego. Ustalenia terminologiczne i metodologiczne*. „Przegląd Psychologiczny” nr 31, s. 787–807.
- Skonieczka E. 2006. *Autorytet nauczyciela- kryzys czy nowa, jakość*. „Życie Szkoły” nr 8, s. 42-46.
- Strycharz A. 2014. *Czy nauczycielom potrzebna jest asertywność?*. „Carpe Diem”, nr 2, s. 31-47.
- Wojtasik B. 2001. *Asertywność wobec aktywności człowieka*. Wrocław: Instytut Technologii Eksploatacji.
- Wojnarowska B. 1995. *Asertywność. Edukacja zdrowotna w szkole*. Warszawa: Polski Zespół ds. Projektu Szkoła Promująca zdrowie.
- Zubrzycka- Maciąg, T. 2002. *Asertywność w praktyce pedagogicznej*. „Opieka, Wychowanie, Terapia” nr 1., s. 26-29.
- Zubrzycka- Maciąg, T. 2011. *Trening asertywności w kształceniu pedagogicznym*. Lublin: UMCS.

Zubrzycka- Maciąg T. 2013. *Psychospołeczne uwarunkowania stresu nauczycielek szkół podstawowych i gimnazjów*. Lublin: UMCS.

Zubrzycka-Maciąg T., Kirenko J. 2021. *Analiza psychometryczna kwestionariusza asertywności nauczyciela*. „Przegląd Badań Edukacyjnych” nr 33 (Podręcznik Pracowni Narzędzi Badawczych).

Informacje o Autorach:

dr Justyna Sala-Suszyńska - doktor nauk społecznych, anglistka. Adiunkt w Katedrze Dydaktyki Instytutu Pedagogiki UMCS. Zainteresowania naukowe oscylują wokół zagadnień związanych z dysleksją rozwojową, metodyką nauczania języka angielskiego dzieci i młodzieży. Obecnie naukowiec zajmuje się tematem wpływu nowoczesnych technologii na rozwój dziecka oraz zjawiskiem fonoholizmu wśród dzieci i młodzieży. Autorka licznych artykułów naukowych publikowanych w czasopismach polskich i zagranicznych.

mgr Marta Miechowicz- nauczyciel edukacji przedszkolnej. Zainteresowania naukowe koncentrują się na wspomaganiu rozwoju dzieci.

Kontakt

justyna.sala-suszyńska@mail.umcs.pl; ul. Kryształowa 17/9, 20-582 Lublin